

“ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ”: พื้นที่ต่อรองของแรงงานข้ามชาติ
และความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า
“The flowers of the dawn”: A negotiation space
for transnational workers and their relationship with the
Thailand-Myanmar border economy

เก็ดถวา บุญปราการ¹
เจตน์สฤณี สังขพันธ์²
เบญจพร ดีขุนทด³
นันทรัฐ สุริโย³

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การเกิดขึ้นของยongจิจูในฐานะดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ 2) การให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติของยongจิจู และ 3) ความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติกับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สังเกต และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากแรงงานข้ามชาติ เจ้าหน้าที่ของจิจู และเครือข่าย แก้วแวงโรงงานและผู้สื่อข่าวจำนวน 13 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็น 4) ความสร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

การเกิดขึ้นของยongจิจูในฐานะดอกไม้แห่งรุ่งอรุณพบว่า ในปี 2539 ไม่น้อยได้เข้าร่วมกับองค์กร ABSDF เพื่อร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองตามแนวชายแดนไทย-พม่า จึงทำให้ได้รับรู้ปัญหาของแรงงาน ปี 2542 ไม่น้อยได้รวมกลุ่มกับแรงงานข้ามชาติร่วมกันก่อตั้งยongจิจู เพื่อให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

² นักวิจัย คณะศิลปศาสตร์และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

³ นักวิจัยอิสระ

ยongจื่อได้ให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติด้วยการให้พื้นที่พักพิงใน safe house ผูกทักษะเย็บจักร และฝากงาน อบรมให้ความรู้สิทธิมนุษยชน สิทธิแรงงาน และช่วยทาคดีของแรงงานข้ามชาติที่ถูกเอาเปรียบค่าแรงจากนายจ้าง โดยประสานการทำงานร่วมกับองค์กรเครือข่าย

ความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติกับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่าพบว่า แม่สอดได้กลายเป็นฐานการผลิตที่สำคัญในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งมีความต้องการแรงงานราคาถูก เพื่อลดต้นทุนการผลิต จึงทำให้แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการผลิต เงินค่าแรงที่ได้รับจากการทำงานจัดเป็นเศรษฐกิจในระดับชีวิตประจำวันที่หมุนเวียนสะพัดในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า ด้านแม่สอด ส่วนเศรษฐกิจในระดับมหภาคมีทุนหมุนเวียนในพื้นที่แม่สอดในลักษณะทุนข้ามชาติ

คำสำคัญ: ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ, ยongจื่อ, พื้นที่ต่อรอง, แรงงานข้ามชาติ, เศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า, เครือข่ายทางสังคม

Abstract

The objectives of this article are to 1) investigate the emergence of Young Chi Oo as the flower of the dawn; 2) assistance provision for transnational workers by the Flowers of the Dawn; and 3) the relationship of transnational workers with the Thailand-Myanmar border economy. The data of this qualitative research were collected from documents, observations and in-depth interviews with 13 informants consisting of transnational workers, officers of Young Chi Oo, and networks, factory owners, and reporters. The data were classified into categories, interpreted, concluded, and presented using analytical description. The results showed that the emergence of Young Chi Oo as the flower of the dawn found that in 1996 Moe Sway has joined the organization ABSDF to join political movements along the Thailand-Burma. It has been the problem of labor. In 1999 Moe

Sway has union with migrants founded Young Chi Oo, to assist migrants. Assistance provision for transnational workers by the flowers of the dawn or Young Chi Oo was found to be providing shelters in a safe house, training in how to use a sewing machine, taking workers to apply for jobs at factories, providing knowledge about human rights, and labor rights. In addition, Young Chi Oo provides assistance in legal cases relating labor exploitations by coordinating with organizations in the network. Regarding the relationship of transnational workers with the Thailand-Myanmar border economy, it was found that Mae Sot has become an important production base in the industrial sector that needs cheap labor to reduce production costs, and transnational workers become part of the production mechanism. The wages they receive are everyday life economy with money circulates in the Thailand-Myanmar border in Mae Sot while at the macroeconomics level, Mae Sot has circulations of capital from transnational business.

Keywords: the Flowers of the Dawn, Young Chi Oo, negotiation space, transnational workers, Thailand-Myanmar border economy, social networks

บทนำ

อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานมากที่สุดแห่งหนึ่ง จากข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการของนักพัฒนาองค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนในพื้นที่ประมาณการว่าปัจจุบันมีแรงงานข้ามชาติเป็นจำนวนมากถึง 3 เท่าของจำนวนประชากรแม่สอด (ปนัดดา ระรื่น, สัมภาษณ์วันที่ 25 สิงหาคม 2555) จำนวนดังกล่าวนี้สัมพันธ์อย่างซับซ้อนกับบริบททางสังคมของไทยและพม่าอย่างน้อยสามลักษณะ ได้แก่ 1) บริบททางวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ที่มีการโยกย้ายหรือข้ามไปมาอยู่เสมอเพื่อประกอบ

อาชีพเป็นแรงงานรับจ้าง ประกอบธุรกิจ เยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง ท่องเที่ยว รักษาพยาบาล และศึกษาเล่าเรียน ซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนการเป็นรัฐชาติสมัยใหม่จนกระทั่งปัจจุบัน 2) บริบททางการเมืองภายในของประเทศไทยที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนจนต้องหนีภัยมายังฝั่งไทยหลายระลอก ก่อนที่บางส่วนของถูกส่งกลับและบางส่วนเปลี่ยนสถานะเป็นพลเมืองไทยและ/หรือเป็นแรงงานข้ามชาติ นับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา 3) บริบทของการเคลื่อนตัวของทุนข้ามชาติที่ทำให้รัฐบาลไทยมีนโยบายผลักดันให้แม่สอดกลายเป็นพื้นที่เขตส่งเสริมพิเศษตั้งแต่ปี 2536 และกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในปี 2553 ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อการดึงดูดนักลงทุนต่างชาติและการทะลักเข้ามาของแรงงานข้ามชาติทั้งเพื่อทำงานในอำเภอแม่สอดและเพื่อเตรียมตัวเดินทางไปยังแหล่งงานอื่นๆ ทั่วประเทศ

เมื่อเป็นเช่นนี้สถานะและปัญหาของแรงงานข้ามชาติที่แม่สอดจึงมีความสลับซับซ้อนตามไปด้วย และกลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ดึงดูดบุคคลและหน่วยงานต่างๆ เป็นต้นว่า องค์การระหว่างประเทศ (International Non-government Organization - INGOs) องค์การพัฒนาเอกชน (Non-government Organization - NGOs) นักสิทธิมนุษยชน นักประชาธิปไตย ฯลฯ ให้หลั่งไหลไปที่ชายแดนตะวันตกเพื่อศึกษาและช่วยเหลือกลุ่มคนเหล่านี้ตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา โดยมุ่งเน้นกิจกรรมการช่วยเหลือที่แตกต่างกันออกไป เป็นต้นว่า ด้านสุขภาพ (MTC, BPHWT) การศึกษา (BMTA, BMWEC, KED, DKF, KEWU) สวัสดิการสังคม (YCOWA) กฎหมายและสิทธิมนุษยชน (BLC, BLSO, CPPCR, ABSDF, HREIB/NDD) ประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงและเด็ก (BWU, SAW) เยาวชน (KYO) และผู้อพยพทั่วไป (NCCM) การฝึกอบรมและฝึกฝนอาชีพ (BMA, MTC, HREIB/NDD, YCOWA) ฯลฯ และเป็นที่น่าสนใจว่าผู้นำองค์กรชุมชนทั้งหมดล้วนเป็นผู้มีการศึกษา และกว่าร้อยละ 90 ของจำนวนดังกล่าวคือ อดีตนักศึกษามหาวิทยาลัยอย่างกึ่งที่หนีภัยการเมืองเข้ามาเคลื่อนไหวก้าวและอาศัยอยู่ในไทยตั้งแต่ช่วงก่อนและหลังเหตุการณ์ “8-8-88” (เกิดเหตุการณ์ 8888 ในประเทศพม่า, 2555) ทั้งบางส่วนก็เคยเป็นแนวร่วมของกองกำลังติดอาวุธในพม่า จึงเป็นผู้มีประสบการณ์ความรู้มีศักยภาพในการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานของรัฐและกลุ่มองค์กรความช่วยเหลือ

ต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกและแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ประสบภัยและแรงงานข้ามชาติได้เป็นอย่างดี พิจารณาในระดับของความสัมพันธ์แล้วอาจกล่าวได้ว่าองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่สามารถเข้าไปใกล้ชิดและมีแนวโน้มที่จะเข้าถึงปัญหาของผู้ประสบภัยและแรงงานข้ามชาติได้มาก ขณะเดียวกันก็เป็นเสมือนตัวกลางหรือพื้นที่ในการสร้างเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับบุคคลภายนอกให้กว้างขวางออกไปทั้งในระดับปัจเจกและในระดับกลุ่ม

ในบรรดาองค์กรชุมชนในพื้นที่แม่สอดจำนวนกว่า 20 องค์กรนั้น ผู้วิจัยมุ่งความสนใจไปที่องค์กรชุมชน ของ จี อู (Young Chi Oo Worker's Association - YCOWA)⁴ เนื่องจากเป็นองค์กรที่ทำงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่แรกก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน (2542-2555) มีโครงสร้างองค์กรที่ดูเหมือนเล็ก หลวม และยืดหยุ่น ทว่ากลับมีจำนวนสมาชิกกระจายกันอยู่ทั่วประเทศ องค์กรชุมชนของ จี อู ซึ่งมีผู้นำระดับสูงเพียง 1 คนและสมาชิกประจำที่สำนักงานแม่สอดเพียงประมาณ 10 คน ได้ขยายเครือข่ายด้วยการให้แรงงานข้ามชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการ “เป็นหูเป็นตา” ในฐานะสมาชิกองค์กร มีการรวมกลุ่มอย่างหลวมๆ ในเขตจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติชาวพม่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ที่ภูเก็ต (Phuket Myanmar Association) สุราษฎร์ธานี (Surat Burmese Worker Association) และมหาชัย (Mahachai Worker Groups) ทำให้มีสมาชิกทั่วประเทศจำนวนกว่า 700 คน (ข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2552) จึงเป็นที่น่าสนใจว่าภายใต้ข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ

⁴ เทียบเคียงความหมายเป็นภาษาไทยว่า “แสงแรกแห่งรุ่งอรุณ” แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้คำว่า “ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ” เพื่อสื่อถึง ยองจีอูซึ่งเป็นองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือพม่าที่หนีตายจากวิกฤติเศรษฐกิจและสงครามกลางเมืองของพม่า เมื่อข้ามมายังแม่สอดและพบว่านายจ้างจากสถานประกอบการเอาเปรียบ กดขี่แรงงาน แรงงานข้ามชาติไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เนื่องจากเป็นแรงงานผิดกฎหมาย เพราะฉะนั้นการที่ยองจีอูให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้กับนายจ้าง ยองจีอูจึงกลายเป็นพื้นที่ในการต่อรองของแรงงานข้ามชาติกับกลุ่มอำนาจต่างๆ จึงเปรียบเสมือนดอกไม้ที่ได้รับแสงแรกแห่งรุ่งอรุณที่ยองจีอูจะช่วยเหลือเยียวยาจิตใจแรงงานข้ามชาติให้สามารถอยู่รอดได้ และยังสื่อถึงสมาชิกขององค์กรที่ส่วนใหญ่เป็นคนวัยหนุ่มสาว และเลือกที่จะทำงานช่วยเหลือผู้อื่นหลังจากได้รับการถ่ายทอดอุดมการณ์และความรู้จากองค์กรชุมชน ของ จี อู เหมือนดอกไม้ที่พร้อมจะเบ่งบานเมื่อได้รับแสงแรกจากดวงอาทิตย์

สนับสนุนและปัญหาที่เกิดขึ้นกับแรงงานข้ามชาติหลากหลายรูปแบบ ของ จิ อู ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการทำงาน การเข้าถึงปัญหาของแรงงาน และการประสานหรือต่อรองกับอำนาจของรัฐและกลุ่มอำนาจที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วยอย่างไร (เก็ดถวา บุญปราการ เบญจพร ดีขุนทด และ เจตนัสฤทธิ สังขพันธ์, 2556)

ดังนั้น การศึกษากระบวนการทำงานของกลุ่มองค์กรเอกชน ของ จิ อู จึงนอกจากจะช่วยให้เห็นถึงกิจกรรม เครือข่ายความสัมพันธ์ต่างๆ ของสมาชิกที่เป็นแรงงานข้ามชาติแล้ว ยังจะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจเงื่อนไขและกระบวนการต่างๆ ที่สัมพันธ์ไปกับการที่แรงงานข้ามชาติได้กลายมาเป็นฐานสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดความเติบโตทางเศรษฐกิจที่ชายแดนและการเคลื่อนเข้ามาของทุนข้ามชาติในภูมิภาคนี้ได้อีกแง่มุมหนึ่งอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเกิดขึ้นของของยงจิอุในฐานะดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ
2. เพื่อศึกษาการให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติของกลุ่มดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติกับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

1. แนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดน

สำหรับประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดน พบว่า มีงานศึกษาที่น่าสนใจคือ งานศึกษาของ Wilson และ Donnan (1998) นำเสนอหนังสือรวมบทความเรื่อง Border Identities: Nation and State at International Frontier งานชิ้นนี้นำเสนอแนวทางการศึกษาพื้นที่ชายแดนโดยการผสมผสานวิธีการทางมานุษยวิทยาในการศึกษาพื้นที่พรมแดนผ่านกรอบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเขาชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศเป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้คนที่หลากหลายซึ่งเราไม่อาจพบเห็นในพื้นที่อื่นๆ ของอาณาบริเวณรัฐ กรณีศึกษาพื้นที่ชายแดนทั้งสิบชิ้นในหนังสือเล่มนี้ไม่เพียง

แต่นำมาซึ่งข้อสรุปว่าพื้นที่ชายแดนนั้น เป็นพื้นที่ที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวตายตัว แต่การศึกษาพื้นที่ชายแดนดังกล่าวยังชี้ชวนให้เกิดกรอบในการมองหรือการสร้างกรอบคิดในเรื่องพรมแดนหลายๆ รูปแบบ เช่น การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางอำนาจกับความเป็นชายขอบ การศึกษาความเหลื่อมล้ำไม่ลงตัวระหว่างความเป็นรัฐกับความเป็นชาติ การศึกษาพื้นที่ชายแดนในฐานะที่ไม่เพียงแต่เป็นโครงสร้างทางการเมืองของรัฐเท่านั้น หากแต่เป็นโครงสร้างที่เอื้อหนุนต่อการให้นิยามและการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางสังคมอื่นๆ ด้วย ดังนั้นการตีความพื้นที่ชายแดนแม่สอดจึงต้องอาศัยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ และภูมิรัฐศาสตร์ (Pongsawat, 2007) ในการวิเคราะห์พื้นที่ชายแดนแม่สอดกับชีวิตของแรงงานข้ามชาติที่สัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ เป็นต้นว่า กลุ่มของจิตู กับโรงงานบ้าน โรงงานอุตสาหกรรม พื้นที่ทางการเกษตร พื้นที่ของการข้ามแดน และผู้คนที่มีส่วนประกอบสร้างร่วมกันในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ในการใช้พื้นที่เป็นฐานการผลิตที่สำคัญ

2. แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมที่โยงใยกันเป็นเครือข่ายในพื้นที่ชายแดนแม่สอดจึงต้องอาศัยโมทัศน์ “เครือข่ายทางสังคม” (social network) ของ Boissevain (1974) เสนอแนวคิดว่าในการศึกษาเครือข่ายทางสังคม ผู้ศึกษาต้องเริ่มต้นจากบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางก่อน และต้องกำหนดไปว่าเครือข่ายที่จะทำการศึกษานั้นมีขอบเขตมากน้อยเพียงใด นำมาเป็นแบบในการศึกษาเครือข่ายทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่พรมแดนที่ประกอบด้วยบุคคลจำนวนมากซึ่งแต่ละคนจะมีความสัมพันธ์ต่อบุคคลอื่นในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้เห็นภาพจุดและเส้นโยงใยต่างๆ เครือข่ายทางสังคมจะเสมือนร่างแห (mesh) ที่แผ่กระจายครอบคลุมผู้คนบริเวณพื้นที่ชายแดนจำนวนมากมาโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักเกณฑ์เดียวกัน เช่น ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เครือญาติในงานศึกษาของชินลัดค สุวรรณจักริยะ (2549) และ การเมือง หรือระบบย่อยอื่นๆ ของสังคม เช่นเดียวกับงานศึกษาของ มณีมัย ทองอยู่ และดุษฐิ์อายุวัฒน์ (2548) ที่กล่าวถึงเครือข่ายทางสังคมในถิ่นเดิม ว่าเป็นกลไกที่สำคัญ เพราะมีทั้งนายหน้าจัดหางาน และเครือญาติ คนรู้จักในชุมชนหรือต่างหมู่บ้าน เป็นผู้ช่วยเหลือในการเดินทาง การหางานทำและการลักลอบเข้าเมืองได้ ดังนั้น

ผู้วิจัยจึงนำมโนทัศน์เครือข่ายทางสังคมมามอง เพื่อให้เห็นถึงการเกาะเกี่ยวกันของกลุ่มของจิตที่มีการเชื่อมโยงกับแรงงานข้ามชาติ และแรงงานข้ามชาติเข้าไปอยู่ในวงจรของเครือข่ายของของจิตได้อย่างไร การให้ความช่วยเหลือจากจุดๆ เล็กๆ และขยายใหญ่ขึ้นจนกระทั่งมีสมาชิกจำนวนมากที่ค่อยเป็นหูเป็นตาให้ รวมทั้งการเอื้อกันระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เป็นเครือข่ายหลายๆ เครือข่ายภายใต้โครงข่าย

3. แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน

ผู้วิจัยนำแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (the practices of everyday life) ของ de Certeau (1988) มาวิเคราะห์ถึงการที่ยองจิตในฐานะดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ เป็นพื้นที่ให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติในการตอบโต้ ต่อบรรณกับกลุ่มอำนาจต่างๆ เช่น สถานประกอบการ เจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมในเรื่องค่าแรง โดยจัดหาหนายให้ ให้พื้นที่พักพิง ฝึกอบรมทักษะการเย็บจักร สำหรับมโนทัศน์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau มองว่าเป็นวิธีการในการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่างๆ ที่มีหลากหลายรูปแบบ และมักผันแปรไปตามความแตกต่างของการปฏิสัมพันธ์ ดังนั้นปฏิบัติการประจำวันจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดอย่างกว้างขวางซึ่งยากต่อการจำกัดขอบเขต แต่คณะผู้วิจัยอาจกำหนดลักษณะเฉพาะให้เป็นชุดของเหตุการณ์นั้นๆ ได้ หลังจากนั้นก็จะกำหนดแบบแผนของปฏิบัติการ และเทคนิควิธีการในการศึกษา เพื่อปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ที่กลุ่มคนแต่ละกลุ่มกำลังเผชิญหน้า และพยายามปรับตัว หรือปรับอัตลักษณ์ให้สามารถเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ และบางอย่างเป็นสถานการณ์ที่เคยมีมาแล้ว ส่วนใหญ่ปฏิบัติการประจำวัน เป็นกลวิธี (tactic) ที่มีลักษณะเฉพาะ แนวทางของปฏิบัติการประจำวันเป็นการต่อสู้ต่อรอง การใช้กลอุบายคือ ทำอย่างไรจึงจะเรียนรู้การหลบหลีก หรือหากหลีกเลี่ยงไม่ได้ทำอย่างไรจะสามารถอยู่รอดได้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 9 คน ได้แก่ แรงงานข้ามชาติที่ข้ามแดนมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ยองจิต หรือกลุ่มดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ และเจ้าหน้าที่องค์กรเครือข่าย แก่แกโรงงานอุตสาหกรรม และผู้สื่อข่าว

2. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้พื้นที่อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก ซึ่งเป็นพื้นที่ของการข้ามแดน และการอยู่อาศัย เพื่อหางานทำของแรงงานข้ามชาติที่ข้ามแดนมาจากพม่า

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นแรงงานข้ามชาติ เจ้าของพื้นที่ของจิตู เจ้าของที่องค์กรเครือข่าย เจ้าแก้ว และผู้สื่อข่าวสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ตามแนวทางของการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาหลายพื้นที่ (multi-sited ethnography) ซึ่งเน้นการศึกษาสังเกตการณ์ในหลายๆ พื้นที่ตามแนวทางของมาร์คัส (Marcus, 1995) ที่ให้ความสำคัญกับการเขียนงานชาติพันธุ์ผ่าน “ปฏิบัติการของการประกอบสร้าง” ซึ่งในที่นี้คือการประกอบสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งในส่วนของผู้ให้การช่วยเหลือ และในส่วนของผู้รับการช่วยเหลือ สามารถเข้าถึงได้ด้วยการติดตามผู้คนมองผ่านสิ่งของ ผ่านเรื่องเล่า ผ่านประวัติชีวิตของแรงงานข้ามชาติ และเจ้าของพื้นที่ของจิตู

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกต และสัมภาษณ์มาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็น หลังจากนั้นนำมาตีความ และสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัยนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. การเกิดขึ้นของของจิตูในฐานะ “ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ”

ในปี 2539 ไม่น่วยได้เข้าร่วมกับองค์กร ABSDF (All Burma Frontier) เพื่อร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองตามแนวชายแดน แต่ทหารยังคงพยายามเข้าปราบปรามอยู่ตลอด เฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่ม “นักศึกษาหัวรุนแรง” ไม่น่วยจึงต้องหลบหนีเข้ามาอยู่ในแม่สลดโดยความช่วยเหลือของทหาร KNU พร้อมกับได้รับมอบหมายให้เข้ามาตั้งกลุ่ม ABSDF ในแม่สลด โดยตั้งสำนักงานอยู่ใกล้กับโรงงานที่เพื่อนของไม่น่วยเป็นลูกจ้างอยู่ในขณะนั้น นับเป็นกลุ่มองค์กรเอกชนแรกๆ ที่เข้ามาทำงานในแม่สลด

การที่สำนักงานตั้งอยู่ใกล้โรงงานและมีเพื่อนทำงานโรงงานนี้เองที่ทำให้โมช่วยได้รับรู้ปัญหาของแรงงานมากขึ้น ทั้งปัญหาจากการถูกเอาเปรียบจากนายจ้าง ปัญหาสุขภาพ และปัญหาอื่นๆ โมช่วยในนามขององค์กร ABSDF จึงหันมาช่วยเหลือแรงงานพม่าในโรงงานต่างๆ ในประเด็นเกี่ยวกับการต่อรองกับนายจ้างเพื่อผลประโยชน์ของลูกจ้างและพัฒนาสภาวะความเป็นอยู่ของลูกจ้าง เพราะในขณะนั้นองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ยังมีน้อยและเขาเห็นว่าไม่มีองค์กรใดยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเลย ในแม่สอดมีเพียงองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศแวิลด์วิชั่นอยู่องค์กรเดียวที่ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์และการศึกษา (ริชาร์ดสัน, สัมภาษณ์วันที่ 16 เมษายน 2555; โมช่วย, สัมภาษณ์วันที่ 11 มกราคม 2555)

ปี 2540 เมื่อสถานการณ์ความตึงเครียดระหว่างรัฐบาลพม่ากับพรรคการเมืองและทหาร KNU ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ผลักดันให้มีคนเป็นล้านคนอพยพเข้ามาทำงานเป็นแรงงานอยู่ในชายแดนเขตประเทศไทย โดยเฉพาะแม่สอด โมช่วยยังพบปัญหาของแรงงานมากขึ้นและต้องการเคลื่อนไหวอย่างจริงจังกับปัญหาเหล่านี้ เขาจึงนำปัญหาเข้าหารือกับผู้นำหลักขององค์กร ABSDF แต่ไม่ได้รับความเห็นชอบ หลังจากนั้นเขาจึงขอลาออกเพื่อหันมาทำงานเคลื่อนไหวช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติอย่างจริงจัง

ในช่วงแรกของการทำงานเคลื่อนไหวอย่างจริงจังนี้ โมช่วย (สัมภาษณ์วันที่ 11 มกราคม 2555) เล่าว่าเขาพร้อมด้วยเพื่อนชาวอเมริกันหนึ่งคนจะขี่รถจักรยานยนต์ไปตามตลาดต่างๆ ทุกวันเพื่อสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติที่มาเป็นลูกจ้างในร้านค้า เมื่อพบว่าที่แม่สอดมีแรงงานเด็กอายุ 17 ปี มาทำงานในโรงงานจึงเกิดแรงบันดาลใจ รวมกลุ่มกันก่อตั้งองค์กรชุมชนชื่อของจิ๋ว หรือ สมาคมแรงงานของจิ๋ว (Yaung Chi Oo Workers Association - YCOWA, 2009) ขึ้นในปี 2541 โดยมีเป้าหมายหลักในการให้ความช่วยเหลือแรงงานพม่าในแม่สอด เน้นแผนการดำเนินงานหลักคือเพื่อส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันของแรงงาน ภายใต้ความเชื่อว่าหากไม่มีการรวมกลุ่มของแรงงาน เมื่อแรงงานถูกนายจ้างกดขี่หรือเอาเปรียบก็ไม่สามารถโต้แย้งหรือขอความช่วยเหลือได้ แต่เมื่อมีองค์กร

จะทำให้มีตัวแทนของแรงงานที่จะสามารถโต้ตอบได้เพื่อปกป้องผลประโยชน์และเรียกร้องสิทธิของแรงงานเหล่านี้ได้ แรกก่อตั้งมีคนช่วยงานเพียง 6 คน (บางช่วงจะมีนักเรียน นักศึกษา อาสาสมัครช่วยงานด้วย)

การทำงานเพื่อช่วยเหลือแรงงานตามเป้าหมายของยองจิუნั้น จำเป็นที่จะต้องประสานกับบุคคลหลายฝ่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ดังนั้นเพื่อให้การทำงานสะดวกขึ้น กลุ่มยองจิอุจึงจดทะเบียนก่อตั้งอย่างเป็นทางการในเดือนกรกฎาคม 2542 มุ่งประเด็นไปที่การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ และการทำงานของแรงงานอพยพชาวพม่าในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยมีกลุ่มนักศึกษาชาวพม่า นักเคลื่อนไหว และแรงงานอพยพชาวพม่าในแม่สอดเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนภายใต้การบริหารของโมฮ่วย ผู้ซึ่งมีเครือข่ายความสัมพันธ์เป็นอย่างดีกับกลุ่ม ABSDF กลุ่มอดีตนักศึกษาพลัดถิ่นในประเทศที่ 3 ที่เคยร่วมขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยในพม่า กลุ่มกองกำลัง KNU และกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งระหว่างประเทศและในประเทศ (เมียวซอว์, สัมภาษณ์วันที่ 11 มกราคม 2555)

2. การให้ความช่วยเหลือของยองจิอุในฐานะพื้นที่ต่อรองของแรงงานข้ามชาติ

การทำงานของยองจิอุในเบื้องต้นให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติโดยให้ที่พักพิงใน safe house ซึ่งเจ้าหน้าที่ยองจิอุจะประชุมพูดคุยกันว่าจะให้ความช่วยเหลืออย่างไร หลังจากนั้นจะให้ฝึกทักษะเย็บจักร ประมาณ 7-10 วัน การฝึกเย็บจักรจะใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ฝึก และพาไปฝึกงานที่โรงงานอุตสาหกรรมซึ่งกลุ่มยองจิอุมีความสัมพันธ์ด้วย (มะนาว, สัมภาษณ์วันที่ 9-10 มีนาคม 2555) นอกจากนั้นยองจิอุยังดูแลเด็กที่พ่อแม่ไปทำงาน โดยเปิดเป็นโรงเรียนเด็กเล็ก มีเด็กในความอุปการะประมาณ 15 คน ดูแลในเรื่องอาหารกลางวันและสอนให้อ่านออกเขียนได้ เล็กๆ น้อยๆ (ไมซาน, สัมภาษณ์วันที่ 18 สิงหาคม 2555) จากการที่คณะผู้วิจัยได้ติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ยองจิอุดังกล่าวข้างต้น ทำให้มองเห็นถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม และปฏิบัติการในการสร้างพื้นที่ต่อรองของยองจิอุให้กับแรงงานข้ามชาติ ทั้งในระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร

แรงงานข้ามชาติกลุ่มที่เข้ามาพักพิงใน “safe house” ของยองจิอุ เพื่อรองาน อบรมความรู้ และฝึกทักษะการเย็บผ้า ทอผ้า รักษาพยาบาล (มิงเก๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2555) รวมไปถึงรอกการไต่สวนคดีตามกระบวนการยุติธรรม แรงงานกลุ่มนี้จะมีจำนวนมากกว่าแรงงาน “ชาจร” และแรงงาน “ผู้มาใหม่” ส่วนใหญ่แล้วจะมีปัญหาในเรื่องค่าแรง ถูกนายจ้างไล่่ออกหรือนายจ้างปิดกิจการโดยไม่จ่ายค่าชดเชยให้ ได้เฉพาะเงินเดือน ซึ่งยองจิอุได้ให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายเพื่อต่อรองกับนายจ้างกำลังอยู่ระหว่างดำเนินคดี และเป็นกลุ่มที่มีความเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ เช่น หญิงมีครรภ์ที่ต้องออกจากงาน และใกล้คลอดไม่มีที่พักพิง กลุ่มยองจิอุจะให้ที่พักพิงจนกว่าจะคลอด หรือจนกว่าจะหางานทำได้ และมี safe house สำหรับผู้ที่ถูกไล่่ออกหรือไล่ออกจากงาน แต่ไม่มีความสามารถจะเช่าห้องได้หรือไม่มีเงินกลับพม่า (มะอิ, สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2555)

ตัวอย่างคดีที่น่าสนใจและกลายเป็นแรงเสริมให้แรงงานข้ามชาติเห็นความสำคัญของการเรียกร้องสิทธิของตนเองคือคดีทหารชั้นประทวนข่มขืนแม่บ้านซึ่งเป็นแรงงานข้ามชาติ คดีนี้เกิดขึ้นในปี 2543 ปีแรกของการก่อตั้ง MAP แม่สอด ยองจิอุเป็นผู้รับเรื่องและให้ MAP ดำเนินคดีตามขั้นตอนทางกฎหมาย ผู้เกี่ยวข้องเล่าว่าในช่วงแรกจำเลยพยายามจะให้ขึ้นศาลทหาร แต่ยองจิอุและ MAP ได้ประสานงานกับองค์กรทางกฎหมายต่างๆ ให้คดีนี้เป็นคดีแรงงาน ขึ้นศาลแรงงาน และใช้กฎหมายแรงงาน พร้อมทั้งจัดหาทนายความที่เชี่ยวชาญเรื่องกฎหมายแรงงานโดยเฉพาะ ดำเนินคดีจนถึงที่สุด ศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยจ่ายค่าเสียหายแก่โจทก์และถูกจำคุก 20 ปีโดยไม่ต้องรอลงอาญา (เมียวซอร์, สัมภาษณ์วันที่ 26 พฤศจิกายน 2555)

ถัดจากคดีดังกล่าว ยองจิอุและ MAP ได้ทำให้แรงงานข้ามชาติเห็นพลังในการรวมกลุ่มมากขึ้นไปอีกโดยเป็นผู้นำในการรวมกลุ่มต่อรองด้านกฎหมายเพื่อเพิ่มค่าแรงจาก 35-40 บาท/วัน ให้ได้รับค่าแรงตามที่กฎหมายกำหนด คือ 130 บาท ตามด้วยการเรียกร้องให้มีหน่วยงานสวัสดิการคุ้มครองแรงงานในพื้นที่แม่สอดและล้ามประจำสถานที่ราชการเพื่อช่วยเหลือแรงงานในการติดต่อสื่อสารเจ้าหน้าที่ยองจิอุและ MAP ที่ร่วมในเหตุการณ์แล้วว่า

“...MAP ร่วมกับยอญจิจูรวบรวมแรงงาน 300 คนประท้วง
อำเภอ เอามอนที่นอน อุปกรณ์ทำกับข้าวมาปักหลักประท้วงอยู่ 7 วัน
สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน มีคำสั่งว่าจะแยกสาขาจาก
ตามมาตั้งสำนักงานที่แม่สอดให้ แต่ดันไปตั้งใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรม
สมาชิกสภาอุตสาหกรรมก็จะรู้จัก แรงงานก็ไม่กล้าไปที่สำนักงานจังหวัด
จึงประท้วงอีก ให้มาตั้งที่ใหม่แต่ก็มีเจ้าหน้าที่มาประจำอยู่อาทิตย์ละ 2-3
วัน และสื่อสารกับแรงงานไม่รู้เรื่อง ก็ประท้วงขอให้มีล่าม แต่ล่ามที่จัด
ให้กลับเป็นปัญหาเพราะอยู่ฝ่ายนายจ้าง ก็เลยรวมตัวกันเรียกร้องอีก
คราวนี้ขอให้มีล่ามที่โรงพยาบาลด้วย...” (สุทธิศักดิ์ รุ่งเรืองผาสุก,
สัมภาษณ์ 12 มกราคม 2555 ; เมียวซอร์, สัมภาษณ์วันที่ 11 มกราคม
2555)

การดำเนินคดีและการรวมกลุ่มเรียกร้องที่ได้ผลดังกล่าวทำให้ในช่วง
ระหว่าง พ.ศ. 2544 - 2545 มีแรงงานข้ามชาติจำนวนกว่า 300 ราย ยื่นความจำนง
ให้ยอญจิจูเป็นองค์กรต้นเรื่องในคดีฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากนายจ้าง สอดคล้อง
กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับ MAP ซึ่งเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทำงานร่วมกับยอญจิจู
มาตลอด ในช่วงนั้นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือ เมื่อมีคำพิพากษาให้นายจ้างจ่ายเงิน
ให้แรงงานข้ามชาติ เริ่มมีแรงงานรายอื่นๆ ที่มีคดีความเข้ามาขอความช่วยเหลือ
มากขึ้นเรื่อยๆ แรงงานพม่าเริ่มคิดว่าไม่มีบัตรก็มาหา MAP เพื่อให้ช่วยได้
รอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีแรงงานมาขอความช่วยเหลือกว่า 200 คดี ประมาณ
2,500 คน ปี 2553 กับ 2554 มี 21 คดีกำลังอยู่ระหว่างดำเนินการทางศาล”
(สุทธิศักดิ์ รุ่งเรืองผาสุก, สัมภาษณ์ 12 มกราคม 2555) จึงกล่าวได้ว่าการทำงาน
ด้านสิทธิแรงงานของยอญจิจูในช่วงนี้เป็นการขยายการทำงานจากภาคทฤษฎี
สู่การปฏิบัติจริง โดยมีคดีแรงงานข้ามชาติเป็นบทพิสูจน์

จากการศึกษาของยอญจิจูที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายจะพบว่า ยอญจิจูจะมีความ
สัมพันธ์กับระดับข้ามชาตินั้นคือแหล่งทุนจากประเทศสวีเดน และประเทศนอร์เวย์
ซึ่งบริจาคให้ทั้งที่เป็นตัวเงินและสิ่งของ เช่น บริจาคเงินให้ยอญจิจูจัดกิจกรรมต่างๆ
และจักรเย็บผ้าสำหรับฝึกอบรมทักษะการเย็บผ้าให้กับแรงงานข้ามชาติ ในขณะที่
มีความสัมพันธ์แนวนอนกับเครือข่าย NGOs และ CBOs ในพื้นที่แม่สอดซึ่งมีอยู่

หลายองค์กร เช่น MAP-Foundation ที่ให้ความช่วยเหลือในการหาหนายความให้ช่วยเหลือในเรื่องกฎหมายแรงงาน และให้ความรู้ต่างๆ แก่แรงงานข้ามชาติ และในระดับล่างคือการที่เจ้าหน้าที่ของจิตูเดินทางไปให้ความรู้ที่หน้าโรงงาน หรือในฟาร์มเกษตรขณะที่แรงงานข้ามชาติกำลังพักผ่อน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเครือข่ายทางสังคมของยงจิตูกับแรงงานข้ามชาติที่มีสายใยสายสัมพันธ์ข้ามเขตแดนที่ดำรงอยู่ในพื้นที่แม่สอด

3. ความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติกับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า

เมืองแม่สอดจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นในการเป็นเมืองการค้าชายแดนและเป็นฐานการผลิตที่มีความสำคัญ จึงทำให้ภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาจัดระบบเศรษฐกิจชายแดนโดยมุ่งเน้นการสร้างฐานการผลิตใหม่ในบริเวณพื้นที่แม่สอดซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศ เป็นเครื่องมือสำคัญในการลดช่องว่างระดับการพัฒนา ด้วยการสร้างแหล่งงานและแหล่งลงทุนใหม่ที่มีศักยภาพ มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่จำเป็น มีการควบคุมและกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับฐานการผลิตภาคอุตสาหกรรม การจ้างแรงงานข้ามชาติจำนวนมากในภาคอุตสาหกรรม จึงทำให้เกิดการขยายตัวทางอุตสาหกรรม (Industrialization) ดังจะเห็นได้จากโรงงานอุตสาหกรรมในเขตชุมชนแม่สอดที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทำให้สภาพเศรษฐกิจมีการไหลเวียนของเงินตราได้ดี

โรงงานอุตสาหกรรมที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่แม่สอดเป็นที่มาของแรงงานข้ามชาติ ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าของโรงงานหรือผู้ประกอบการต้องการลดต้นทุนการผลิต โดยพยายามมองหา แรงงานราคาถูก ดังนั้นแรงงานข้ามชาติจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในพื้นที่แม่สอดจำนวนมาก และสามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันนี้ สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาก่อตั้งเป็นกลุ่มแรกเป็นโรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอขนาดเล็กและขนาดกลางโดยมีทำเลที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองแม่สอด เนื่องจากมีแรงงานข้ามชาติเป็นจำนวนมากที่พักพิงในเทศบาลตำบลแม่สอด และมีความสะดวกสบายในระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการดำเนินธุรกิจ หลังจากนั้นกลุ่มโรงงานขนาดกลางและขนาดใหญ่

จึงได้ทยอยกันเข้ามาตั้งโรงงานในแม่สอด ซึ่งทำให้ภาครัฐต้องออกกฎระเบียบเพื่อลดปัญหาการกระจุกตัวของที่อยู่อาศัยของแรงงานข้ามชาติ จึงทำให้โรงงานอุตสาหกรรมได้กระจายตัวออกไปรอบนอกเขตเทศบาลตำบลแม่สอด ในเขตตำบลแม่ปะ ตำบลท่าสายลวด ตำบลท่าอาจ ตำบลแม่ดาว ตำบลแม่กุ ตำบลพระธาตุผาแดง ฯลฯ (มาเหมีเยว, สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2555; มินนา, สัมภาษณ์วันที่ 7 มีนาคม 2555)

ในพื้นที่แม่สอดมีโรงงานอุตสาหกรรมประเภทสิ่งทอ ทอผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้า ตัดเย็บตุ๊กตาพวงกุญแจ อัญมณี เซรามิก อุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตร เช่น พืชผัก ผลไม้กระป๋อง อุตสาหกรรมไม้แกะสลัก และผลิตภัณฑ์จากไม้ (มุติ, สัมภาษณ์วันที่ 13 มีนาคม 2555) โรงงานอุตสาหกรรมจะตั้งกระจายตัวอยู่บริเวณเส้นทางหลักทั้ง 4 สาย คือ ทางหลวงแม่สอด-ตาก ถนนสายแม่สอด-แม่ดาว ถนนสายแม่สอด-แม่ระมาด และถนนสายแม่สอด-อุ้มผาง นอกจากนี้ยังพบว่า มีโรงงานอุตสาหกรรมกระจายภายในพื้นที่ชุมชนเมืองแม่สอด

เศรษฐกิจแม่สอดเติบโตขึ้น ส่วนหนึ่งจากนโยบายที่กำหนดให้เป็นเขตส่งเสริมพิเศษตั้งแต่ปี 2536 โดยคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนกำหนดให้มีการยกเว้นภาษีเครื่องจักรและภาษีรายได้ของบริษัทเป็นเวลา 8 ปีถ้าหากลงทุนไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท และได้รับมาตรฐานอุตสาหกรรมระดับนานาชาติภายในเวลา 2 ปีนับจากการเริ่มต้น ดังนั้นในปี 2536 ทำให้มีโรงงานขนาดเล็กและขนาดกลางจำนวน 115 แห่ง และเพิ่มขึ้นเป็น 210 แห่ง ในปี พ.ศ.2544 (สภาอุตสาหกรรมสาขาแม่สอดจังหวัดตาก, 2544; ภาสกร โกไศยกานนท์, 2547)

ในปี 2547 เริ่มมีโรงงาน 26 แห่งที่ได้รับสิทธิพิเศษโดยการยกเว้นภาษีเครื่องจักรและภาษีรายได้ของบริษัทเป็นเวลา 8 ปีถ้าหากลงทุนไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท และได้รับมาตรฐานอุตสาหกรรมระดับนานาชาติภายในเวลา 2 ปี นับจากการเริ่มต้น จึงทำให้จำนวนโรงงานมีเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่โรงงานในประเทศพม่าปิดลงอันเนื่องมาจากการบอยคอตจากประเทศตะวันตก ทำให้มีแรงงานพม่าซึ่งมีถิ่นฐานที่อยู่ห่างไกลจากเขตชายแดน เช่น ย่างกุ้ง พะโค ฯลฯ เดินทางเข้ามาทำงานในโรงงานในเขตอำเภอแม่สอด ในปี 2553 มีโรงงานประมาณ 300 โรง สำหรับโรงงานขนาดใหญ่ที่มีคนงานประมาณ 5,000 คนเพียง

ไม่กี่โรง ขนาดเล็กลงมา มีแรงงาน 500-1,000 คน ประมาณ 12-13 โรงงาน ที่เหลือส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็ก ที่เรียกว่า “โรงงานบ้าน” มีคนงาน 50-100 คน รวมคนงานจำนวนประมาณ 40,000 คน โดยนายทุนจะมีทั้งคนจีนจากฮ่องกง ไต้หวัน ร่วมทุนกับคนไทย สำหรับโรงงานขนาดเล็กส่วนใหญ่เป็นของคนไทย (มิชวีย์, สัมภาษณ์วันที่ 11 มกราคม 2555)

การตั้งโรงงานเขตชายแดน สามารถทำอะไรได้มาก เนื่องจากโรงงานจำนวนมากจ่ายค่าแรงราคาถูก (Arnold and Hewison, 2005 อ้างถึงใน คณะกรรมการการตรวจเพื่อประชาธิปไตยในพม่า, 2550, 39) และในปี 2554 มีแรงงานข้ามชาติในอำเภอแม่สอด ประมาณ 120,000 คน (สำนักงานจัดหางานจังหวัดตาก, 2555) และจากการสัมภาษณ์เจ้าแม่เส็ง (สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2555) ซึ่งเป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่แม่ตาวใหม่ ได้เล่าให้ฟังว่า แม่สอดเป็น sub contact นั้นหมายความว่า เครื่องจักร วัตถุดิบส่งมาจากกรุงเทพฯ ทั้งหมด แต่ใช้แรงงานจากแม่สอด การรับ order จะรับจากต่างประเทศ เช่น ไต้หวัน ฮ่องกง อังกฤษ ฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า รองเท้า ของใช้ต่างๆ เมื่อผลิตเสร็จแล้วจะถูกส่งไปกรุงเทพฯ เพื่อจำหน่ายยังต่างประเทศ โรงงานมาตรฐานในแม่สอดมีไม่กี่โรง เช่น TK การ์เมนต์ ซึ่งเป็นโรงงานทอผ้า โรงงานเซรามิค อยู่ที่ห้วยกะโหลก และโรงงาน Hanthai เป็นโรงงานทอผ้าอยู่แม่กุ่มน้อย นอกจากนั้นเป็นโรงงานบ้าน และโรงงานที่ได้มาตรฐานบ้าง ไม่ได้มาตรฐานบ้าง ในปี 2556 พบว่ามีโรงงานในแม่สอดจำนวน 341 แห่ง โดยส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมประเภทโรงงานการ์เมนต์ และสิ่งทอ โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ เครื่องปั้นดินเผา เซรามิค ตลอดจนโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร

การที่แม่สอดเป็นฐานผลิตภาคอุตสาหกรรมจึงทำให้จำนวนแรงงานข้ามชาติในแม่สอดเพิ่มจำนวนขึ้น และสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า ทั้งในระดับจุลภาค คือในระดับชีวิตประจำวัน ของแรงงานข้ามชาติที่ทำให้เงินไหลเวียนในพื้นที่ตลาดชายแดนแม่สอด ส่วนในระดับมหภาคแรงงานข้ามชาติเป็นกลไกสำคัญในการผลิต ที่ส่งผลให้เศรษฐกิจของการส่งออกลดต้นทุนการผลิต และส่งผลต่อความต้องการแรงงานราคาถูก ทำให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่แรงงานข้ามชาติยังถูกกดค่าแรง และมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า 1) พื้นที่ชายแดนแม่สอดเป็นพื้นที่ที่มีชนชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์อพยพจากภัยสงครามในประเทศพม่าที่มีการสู้รบระหว่างรัฐบาลเผด็จการทหารพม่ากับกองกำลังชนกลุ่มน้อยที่อยู่บริเวณชายแดน และรัฐไทยมองว่าพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่กั้นชน หากมีการบุกรุกจากทหารพม่า หรือกองกำลังชนกลุ่มน้อยก็สามารถทราบข่าวความเคลื่อนไหวจากชนชายแดนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Wilson & Donnan (1998) ที่นำเสนอแนวทางการศึกษาพื้นที่ชายแดน โดยชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศเป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้คนที่หลากหลายซึ่งเราไม่อาจพบเห็นในพื้นที่อื่นๆ ของอาณาบริเวณรัฐ และเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวตายตัวเป็นพื้นที่ที่มีอำนาจรัฐที่ชายขอบ ที่ชนชายแดนสามารถทราบข่าวความเคลื่อนไหวจากทั้งสองประเทศได้ก่อนพื้นที่อื่น นอกจากนั้นในงานศึกษาของ กฤตยา อาชวนิจกุล วรรณจารุสมบุรณ์ และ อัญชลี วรากรณ์ (2540) ที่มองว่าชนชายแดนมีความหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้รัฐเกิดความสับสนในการจำแนกกลุ่มของชนชายแดนส่วนหนึ่งอาจให้ความร่วมมือกับรัฐอีกส่วนหนึ่งอาจหลบเลี่ยงจากอำนาจรัฐ

2) พื้นที่ต่อรองของแรงงานข้ามชาติผ่านกลุ่มดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ พบว่าแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ต้องเผชิญกับอำนาจต่างๆ ที่ซับซ้อนและหลากหลายทั้งอำนาจรัฐ และอำนาจของกลุ่มคนในท้องถิ่นที่ทำให้เขาเหล่านั้นต้องเผชิญกับชะตากรรมที่ต้องต่อสู้ต่อรองเพื่อเอาตัวรอดโดยอาศัยเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ให้ความช่วยเหลือ จากผลการวิจัยสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงมุมมองต่อพื้นที่ที่สองประเด็นหลักต่อไปนี้เป็น ประเด็นแรก มุมมองว่าด้วยพัฒนาการของพื้นที่จากมุมมองทางภูมิรัฐศาสตร์ ผ่านปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อการสร้างความหมายของพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป รวมไปถึงปรากฏการณ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์ของพื้นที่ ผู้คน กับการเมืองภายในประเทศพม่า และนโยบายเศรษฐกิจของไทย ส่วนประเด็นที่สอง การมองถึงประเด็นการเข้ามาและการเกิดขึ้นของกลุ่มองค์กรความช่วยเหลือต่างๆ ซึ่งทั้งสองมุมมองแสดงถึงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่แม่สอดกับผู้คนในแต่ละช่วงเวลาซึ่งส่งผลให้แม่สอดเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งเอื้อต่อการทะลักเข้ามาของแรงงานข้ามชาติและ

องค์กรความช่วยเหลือหลากหลายกลุ่ม ในส่วนนี้การเกิดขึ้นของของจริงในฐานะดอกไม้แห่งรุ่งอรุณที่มองเห็นแรงงานข้ามชาติที่ต้องเผชิญกับการกดขี่ค่าแรง และสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ถูกสุขลักษณะจึงทำให้ผู้ก่อตั้งเห็นปัญหาได้รวมกลุ่มกันก่อตั้งกลุ่มของจริงขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติ ซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกัน พูดภาษาเดียวกันในการที่จะต่อสู้ต่อรองกับสถานประกอบการที่เอารัดเอาเปรียบแรงงานข้ามชาติ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ de Certeau (1984) ที่มองว่าปฏิบัติการในการตอบโต้กับเจ้าของสถานประกอบการและกฎระเบียบของรัฐไทยที่ต้องต่อสู้เพื่อทำคดีให้กับแรงงานข้ามชาติจำต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคม เช่น กลุ่มองค์กรเครือข่ายจาก MAP-Foundation ที่ให้ความช่วยเหลือในเรื่องจัดหาทุนายและให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายจนสามารถต่อสู้ในชั้นศาลจนสามารถชนะได้หลายคดี และทำให้แรงงานข้ามชาติมีความมั่นใจที่ไม่ถูกทอดทิ้ง

3) พื้นที่ชายแดนแม่สอดเป็นพื้นที่ที่ผู้คนตอบโต้ต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐบาล แรงงานข้ามชาติสามารถข้ามไปข้ามมาในลักษณะคนลอดรัฐบริเวณด่านประเพณี ประเด็นของการเดินทางข้ามแดนจากบ้านเรามี 2 เหตุผลคือ การหลบหนีภัยสงครามภายในของประเทศพม่า อีกสาเหตุหนึ่งคือหนีความอดอยากแร้นแค้นในการเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจ การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้เนื่องจากกลุ่มแรงงานจำต้องพยายามเอาตัวรอดเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในภาวะที่เสี่ยงต่อชีวิต และความอดอยาก การมองหางาน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ de Certeau (1984) ที่มองว่าปฏิบัติการในการข้ามแดนอาศัยการจกขวยโอกาสในการตอบโต้กับกฎระเบียบของรัฐแล้วยังต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมทั้งพื้นที่ต้นทางและปลายทาง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Boissevain (1974) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมว่าโดยธรรมชาติของสังคมนั้น ประกอบด้วยบุคคลจำนวนมากมายซึ่งแต่ละคนย่อมมีความสัมพันธ์ต่อบุคคลอื่นในลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง หากมองภาพของเครือข่ายทางสังคมที่ประกอบด้วยจุดและเส้นโยงใยต่างๆ เครือข่ายทางสังคมจะเสมือนร่างแห (mesh) ที่แผ่กระจายครอบคลุมบุคคลจำนวนมากมายไว้ แต่ในงานศึกษาของเสรี พงศ์พิศ (2548) กลับมองว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (social network) อย่างหนึ่ง ที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใคร

เป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต และเงื่อนไขที่สำคัญของการเกิดเครือข่ายทางสังคมคือ ต้องมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างสมาชิก ในขณะที่กลุ่มแรงงานข้ามชาติถึงแม้จะมีเครือข่ายทางสังคมในกลุ่มเครือญาติ หรือเพื่อนก็ยังมียายหน้าหรือเครือข่ายอื่นให้ความช่วยเหลือ อันเนื่องมาจากความเชี่ยวชาญหรือชำนาญแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นลักษณะของระบบอุปถัมภ์ส่วนหนึ่งที่แรงงานข้ามชาติที่ต้องจากบ้านมาและเมื่อมีพื้นที่ขึ้นในสังคมแล้วต้องการที่จะให้เครือญาติของตนเองได้มีพื้นที่เช่นกัน จึงได้อาศัยช่องทางในการติดต่อสื่อสาร และช่องทางในการทำมาหากินเปิดพื้นที่ให้ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันได้มีโอกาสมีชีวิตที่ดีกว่าพื้นที่ที่จากมา และการเอาตัวรอดในพื้นที่ที่มีสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ตึกว่า จึงต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมและใช้ช่องทางที่หลากหลาย ทั้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อนบ้าน หรือคนที่รู้จักโดยบังเอิญ อันเป็นเส้นทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ ชินศักดิ์ สุวรรณจักรัย (2549) ที่ศึกษาเครือข่ายทางเศรษฐกิจที่จะต้องอาศัยการพึ่งพาหรือเกื้อกูลกันของแต่ละกลุ่มซึ่งจะทำให้เกิดผลสำเร็จ ในขณะที่ Chantarawongkitti & Boonprakarn (2013) พบว่า ความหวังของกลุ่มผู้ใช้แรงงานเกิดจากการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจผ่านพื้นที่ห้วยสัตว์ในการรวมกลุ่มกันเล่นเพื่อให้ได้มาซึ่งความหวังที่จะได้เงินมาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง เช่นเดียวกับงานศึกษาของ Samosorn & Boonprakarn (2011) ที่พบว่าการซื้อขายหอยไต่ดินมีโครงข่ายโยงใยระหว่างกลุ่มผู้ซื้อ ผู้ขาย และนายทุน ซึ่งเป็นไปในลักษณะการพึ่งพาและเอื้อเฟื้อต่อกัน การที่เครือข่ายหอยไต่ดินสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนานได้ เนื่องจากเป็นความหวังของชนชั้นกลางที่จะได้รับเงินรางวัลจากการซื้อหอย ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสลับซับซ้อนเช่นเดียวกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ต้องอาศัยเครือข่ายในการข้ามแดน เพื่อให้สามารถเข้ามาในประเทศที่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงกว่าในการข้ามมาหางานทำ และยังคงอาศัยเครือข่ายทางสังคมให้ช่วยฝากงานให้ทำในพื้นที่ชายแดนแม่สอดอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการวิจัยพบว่า แรงงานข้ามชาติได้กลายเป็นชนชายแดน และได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการรับความช่วยเหลือของยงจิ๋ว การให้ความช่วยเหลือจะสำเร็จตามเป้าหมายไม่ได้เกิดจากองค์กรใดองค์กรหนึ่งโดยเฉพาะ แต่อาศัยเครือข่ายทางสังคม ทั้ง NGOs , CBOs, INGOs และภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือในเบื้องต้น ดังนั้นภาครัฐซึ่งมีฐานอำนาจมากกว่า ควรที่จะหันมาเอาใจใส่ดูแลองค์กรต่างๆ ที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ให้อำนวยความสะดวก และหันหน้าเข้าหากันประสานความร่วมมือซึ่งกันและกัน เพราะแต่ละองค์กรจะมีความชำนาญหรือมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน การให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติก็จะส่งผลที่เป็นรูปธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้

2. จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายทางสังคมช่วยให้แรงงานข้ามชาติสามารถเดินทางข้ามแดน ได้ต่อสู้ต่อรองเพื่อให้มีชีวิตรอด และสามารถอพยพไปยังพื้นที่ปลายทางเพื่อพักพิงและมีชีวิตที่ดีกว่าในพื้นที่ปลายทาง ถึงแม้ว่าจะเป็นแรงงานเถื่อน แต่ก็ยังดีกว่าที่จะต้องเผชิญกับภัยการสู้รบระหว่างกองกำลังกะเหรี่ยงกับรัฐบาลทหารพม่า แต่กระนั้นก็ยังเผชิญกับชะตากรรมในการเป็นแรงงานราคาถูก ที่ต้องถูกเอาเปรียบจากนายจ้าง การพึ่งพาเจ้าหน้าที่รัฐมีปัญหในเรื่องภาษาที่ใช้สื่อสาร ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงาน เช่น หน่วยงานแรงงานและสวัสดิการสังคมควรยื่นมือเข้ามาดูแลอย่างจริงจังในการให้ความเป็นธรรมกับแรงงานเหล่านี้ และควรจัดหาล่ามที่สามารถสื่อสารภาษาพม่า ภาษากะเหรี่ยงไว้ในสำนักงานของรัฐเพื่ออำนวยความสะดวกในการที่แรงงานข้ามชาติจะต้องติดต่อเรื่องต่างๆ ในสำนักงานของรัฐ

เอกสารอ้างอิง

กฤตยา อาชวนิจกุล, วรรณภา จารุสมบุญ และอัญชลี วราภรณ์. (2540).

ความซับซ้อนและความสับสนเรื่องคนข้ามชาติในประเทศไทย
นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

เก็ดดา บุญปราการ เบญจพร ดีขุนทด และเจตน์สฤณี สังขพันธ์. (2556). **ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ: พื้นที่การต่อรองของแรงงานข้ามชาติและความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัย (สกว.)

เกิดเหตุการณ์ 8888 ในประเทศพม่า. (2555) ค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2555,

จาก: <http://guru.sanook.com/history/topic/2160/>

คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า (2550) คนราชบุรี... กะเหรี่ยง:

จนวนหรือชนวนสงครามไทย-พม่า ยุคใหม่. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า (กรพ.). **ฐานข้อมูลสารสนเทศท้องถิ่นบนอินเทอร์เน็ต .**

ชินลัดศ สุวรรณอัจฉริย. (2549). **เครือข่ายทางสังคม.** มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ภาสกร โกไศยกานนท์. (2547) **แรงงานอพยพภาคอุตสาหกรรมในบริเวณชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษาแรงงานสัญชาติพม่าในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มณีมัยทองอยู่และดุษฎีอายุวัฒน์. (2548) **เครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง.** 1, 55-86.

สภาอุตสาหกรรมสาขาแม่สอดจังหวัดตาก (2544) ข้อมูลสถิติโรงงานอุตสาหกรรม ปี 2544. ตาก: สภาอุตสาหกรรมสาขาแม่สอดจังหวัดตาก.

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดตาก (2556) จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมแยกตามจำพวก. ค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2556, จาก <http://www.industry.go.th/ops/pio/tak/Page/home.aspx>

อดิสร เกิดมงคล. (2550) **แรงงานข้ามชาติในสังคมไทย ประชาไท** ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2555 จาก : <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=inthedark&month=21-10-2007&group=18&gblog=38>.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). **ความเรียงวิชาการเรื่อง เครือข่าย.** ค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2554, จาก: <http://www.phongphit.com/content/view/84/2>

ภาษาอังกฤษ

- Arnold, D. and Hewison, K. (2005). Exploitation in global supply chains- Burmese workers in Mae Sot. **Journal of Contemporary Asia**. 35 (3), 319-340
- Boissevain, J. (1974). **Friends of friends: Network, manipulators and coalitions**. Oxford: Basil Blackwell
- Boonprakarn, K., Deekhuntod, B., Sangkaphan, J., and Suriyo, N. (2012) "Flowers of the Dawn": Brokers of morality of transnational laborers in the Thai-Burmese borderland of Mae Sot, In **Seventh International Conference on Applied Ethics (October 26-28, 2012) Risk, Justice and Liberty on 27 October 2012 at Hokkaido University, Sapporo, Japan**. Sapporo, Japan : Center for Applied Ethics and Philosophy, Graduate School of Letters, Hokkaido University.
- Chantarawongkitti, K. and Boonprakarn, K. (2013) Meanings and social network creation of the animal lottery in an industrial factory in **5th International Conference on Humanities and Social, April 27th, 2013 at BP. Grand Tower Hotel, Hat Yai Songkhla** : Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University
- de Certeau, M. (1984). **The practice of everyday life**. Berkeley: University of California Press.
- Lefebvre, H. (1998) **The production of space**. London: Blackwell
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography, **Annual Review of Anthropology**. 24, 95-117.
- Pongsawat, P. (2007) **Border partial citizenship, border towns, and Thai-Myanmar cross-border development: Case studies at the Thai border towns**. Doctor's Thesis Berkeley: University of California.

- Samosorn, A. and Boonprakarn, K. (2011) The definition and social networking of underground lottery, in **The 3rd International Conference on Humanities and Social Sciences April 2, 2011 at Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University** (pp.1-16) Songkhla: Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University
- Wilson, T.M. and Donnan, H. (1998) **Border Identities: Nation and state at international frontiers**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yaung Chi Oo Workers Association. (2009) **Yaung Chi Oo Workers Association's Record 10 Years Anniversary**. Mae Sot, Tak: YCOWA.

บุคลากรกรม

- แก้แกล้ง (2555, 8 มีนาคม) เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม สัมภาษณ์ที่โรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งในแม่กุเหนือ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
- ปนัดดา วรรณ (2555) เจ้าหน้าที่ NGO ที่เทศบาลเมืองแม่สอด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 25 สิงหาคม 2555
- มะนาว (2555) แรงงานข้ามชาติ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่สำนักงานพิสูจน์สัญชาติเทศบาลเมืองแม่สอด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 9-10 มีนาคม 2555
- มะอิ (2555) เจ้าหน้าที่ของจิตู ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ safe house ของจิตู ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2555
- มาเหมียว (2555) แรงงานข้ามชาติ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงงานบ้านท่าอาจ ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2555
- มิงเกะ (2555) แรงงานข้ามชาติ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงงานหลังวัดเทศบาลเมืองแม่สอด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 9 มีนาคม 2555
- มินนา (2555) แรงงานข้ามชาติ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่โรงงานบ้านท่าอาจ ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 7 มีนาคม 2555

- มูติ (2555) แรงงานข้ามชาติ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่โรงงานหลังวัดเทศบาลเมืองแม่สอด
อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม, 13 มีนาคม
2555
- เมียวซอร์ (2555) เจ้าหน้าที่ของจิจู ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ safe house ของจิจู
ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 11 มกราคม,
26 พฤศจิกายน 2555
- โมช่วย (2555) ผู้นำองค์กรของจิจู ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ safe house ของจิจู
ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 11 มกราคม
2555
- โมซาน (2555) แรงงานข้ามชาติ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ safe house ของจิจู
ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 18 สิงหาคม
2555
- ริชาร์ดสัน (2555) ผู้สื่อข่าว ผู้ให้สัมภาษณ์ที่หอประชุมหน้าว่าการอำเภอแม่สอด
อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม, 16 เมษายน 2555
- สุทธิศักดิ์ รุ่งเรืองผาสุก (2555) เจ้าหน้าที่ MAP-Foundation ผู้ให้สัมภาษณ์
ที่สำนักงาน MAP-Foundation อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สัมภาษณ์
วันที่ 12 มกราคม 2555